

SÁGA O KRÁLI SVERRIM, ANEB DĚJINY PÍŠÍ VÍTĚZOVÉ

Lenka Doová

Sverri I. Sigurðarson (1177/1184–1202)¹ zaujímá mezi norskými panovníky signifikantní postavení. Bez nadsázky jej můžeme označit za jednoho z nejvýznamnějších králů vrcholně středověké éry,² v níž se konsoliduje nejzápadnější severské království dlouhodobě zmítané krvavými boji o trůn. Král Sverri v povědomí českých čtenářů patrně ustupuje do pozadí před většinou svého slavnějšího předchůdce – svatým Olafem (1015–1030),³ norským patronem královské krve, k jehož odkazu⁴ se ve středověku hlásila celá Skandinávie.⁵

Byť si v souvislosti s evropskou historií spojujeme vývoj této geografické oblasti především s érou vikingské expanze,⁶ středověká Skandinávie nabízí barvitě dějiny svých zemí i za zenitem severských nájezdů. *Sága o Sverrim*⁷ je toho nepopíratelným důkazem. Jde o poutavé zachycení osudu norského království v dobách, kdy mezi jednotlivými pretendenty vrcholily krvavé boje o trůn svatého Olafa, Věčného krále Norska.⁸

¹ Staroseversky v nom. sg. Sverrir Sigurðarson, moderní skandinávská forma: Sverre Sigurdsson.

² Skandinávská historiografie spojuje počátek vrcholného středověku s polovinou 12. století, kdy se konsolidují severská germánská království, éra končí s nástupem Černé smrti (1349–1350). HELLE, Knut (ed.): *The Cambridge History of Scandinavia: Prehistory to 1520*. Cambridge 2008, s. 345–555.

³ Tj. Óláfr Haraldsson inn helgi, též přídomek inn digri (Tlustý). Moderní forma: Olaf II. Haraldsson. Viz HEGGER, Ladislav (ed.): *Sága o svatém Olavu*. Praha 1967.

⁴ Spolu se svým předchůdcem Olafem Tryggvasonem (995–1000) jsou považováni za hlavní představitele christianizačního úsilí v severní Evropě (předně Norsko a ostrovy v severním Atlantiku).

⁵ Včetně ostrovů v severním Atlantiku (Grónsko, Island, Faerské ostrovy, Shetlandy, Orkneje, Hebridy), taktéž převážně osídlených severogermánskou populací.

⁶ Tradiční mezníky této doby jsou mnohdy spojovány s anglosaskými dějinami: roky 793 (vyplenění kláštera na ostrově Lindisfarne)–1066 (bitva u Stamford Bridge jako poslední neúspěšný pokus norské invaze do Anglie, popř. bitva u Hastingsu, po níž usedá na anglosaský trůn normanská dynastie).

⁷ MAGNÚSSON, Finnur (ed.): *Saga Sverris konungs*. Kaupmannahöfn 1834. Těž *Sága o Sverrim*. Viz SEPHTON, John (ed.): *Sverrissaga. The Saga of King Sverri of Norway*. Felinfach 1994.

⁸ Rex perpetuus Norvegiæ. PHELSTEAD, Carl (ed.): *A History of Norway and The passion and miracles of the blessed Olaf*. Exeter 2001, kap. 10: 20.

Tato stručná studie, jak již samotný název napovídá, není věnována chaotickému období norských dějin, jež vstoupilo do historie jako „éra občanských válek“, ani samozvanému králi Sverrimu, zakladateli nové dynastie.⁹ Naše pozornost se zaměří především na Sverriho ságu, která je díky svému vzniku jedinečným středověkým pramenem.

Středověké severské písemnictví nám zachovalo celou řadu výjimečných děl, které nám přibližují osudy významných králů, ať již skutečných či jen (polo)legendárních.¹⁰ Jedinečnost *Ságy o Sverrim*, jež je často zmiňována v souvislosti s královskými ságami Sverriho slavných předchůdců – *Ságu o svatém Olafovi* a *Ságu o Olafu Tryggvasonovi*,¹¹ spočívá v samotném vzniku tohoto narativního pramene. *Sága o Sverrim* byla sepsána ještě za života hlavního hrdiny¹² a, i když nejsme schopni přesně určit, do jaké míry se na sepsání díla podílel sám protagonista, o jeho přímém vlivu na autora nepanují žádné pochybnosti.

Abychom zhodnotili důležité životní osudy krále Sverriho a plně tak porozuměli jeho biografii, popř. dokonce jeho částečné autobiografii, je třeba se nejprve alespoň v letmém nástinu věnovat pohnutým dějinám království v posledních dvou třetinách 12. století.

Smrtí krále Sigurða I. Magnússoona (1103–1130), kterého si dějiny zapamatovaly jako Sigurða Křížáka,¹³ končí v Norsku relativně poklidné období stability.¹⁴ *Sága o Sigurðovi Křížákově*, zachycená v neobsáhlejších kompendiu královských ság – *Heimskringla* islandského literáta a politika Snorriho Sturlusona – uzavírá králův život pozitivním hodnocením: „Sigurð byl králem Norska po sedmadvacet zim; byl starý čtyřicet zim [když odešel na věčnost] a doba jeho vlády byla blahodárná, plná úrody a míru.“¹⁵ Avšak doba, která následovala, přinesla zemi pravý opak. Někteří autoři norských synoptických historiografií o dané éře dokonce ostentativně mlčí,¹⁶ neboť jak zaznamenává

⁹ Označována jako Sverriho dynastie.

¹⁰ Nejvýznamnější sbírkou královských ság je dílo Snorriho Sturlusona známé pod názvem *Heimskringla*. JÓNSSON, Finnur (ed.): *Heimskringla. Nóregs Konunga Sögur*. København 1911.

¹¹ Tamtéž, s. 105–181, 182–420. Tyto tři ságy vznikají zhruba ve stejné době, autory byli benediktiňští řeholníci z kláštera v Pingeyrech.

¹² Proto ji také řadíme mezi ságy o současnosti, nikoli mezi ságy královské.

¹³ Ve staroseverštině Sigurðr Magnússon „jóršalafari“.

¹⁴ Cca od smrti svatého Olafa roku 1030, po níž následuje období spoluvládci, které sice bránilo norskému království definitivnímu sjednocení, ale zajistilo zemi stabilitu.

¹⁵ [„Sigurðr var konungr yfir Nóregi xxvii. vetr; hann var at aldri xl., ok var hans ǫld góð landzfólkinu, var þá bæði ár ok friðr.“]. JÓNSSON, F.: c. d., s. 554.

¹⁶ Anonymní *Ágrip* končí právě rokem 1130. Viz DRISKOLL, Matthew: *Ágrip af Nóregskonungasögum*. London 1995, s. 78.

Theodoricus Monachus: „A já zde také končím tuto knížku, neboť soudím, že by bylo velmi nedůstojné zanechat potomkům vzpomínky na zločiny, vraždy, porušování přísah, zabití příbuzných, poskvřňování svatých míst, pohrdání Bohem, olupování nejenom církve, ale všeho lidu, únosy žen a jiné ohavnosti, jež vyjmenovat by trvalo dlouho.“¹⁷

Boje o trůn mezi Sigurðovými nástupci zavlekly zemi do vleklých bratrovražedných válek, které v následujících pětasmadesáti letech přizivovala regionální roztříštěnost Norska i vzrůstající moc magnátů, jimž decentralizované království, o něž soupeřilo několik uchazečů o trůn, přirozeně vyhovovalo.¹⁸ Teprve rok 1240 definitivně přinesl zemi vytoužený mír a sjednocené království¹⁹ pod vládou jediného krále.²⁰

Osud Sverriho je bezprostředně spjat s prvním korunovaným králem²¹ Norska Magnúsem V. Erlingssonem (*1156, 1161–1184)²² a tzv. březonohými.²³ Když Sverri vstoupil na politickou scénu (1177),²⁴ zdály se být síly této Magnúsovy opozice zlomeny.²⁵ Poražené, rozprášené a bez vůdce, za jehož nároky by se bili – takto opouští březonohé *Sága o Magnúsovi Erlingssonovi*. Autor královské ságy Snorri Sturluson jim ovšem v závěru svého vyprávění neupírá slova obdivu: přiznává jim odvalu, statečnost i houževnatost. Ani

¹⁷ POLÁCH, Vladimír (ed.): *Historie o starých norských králích. Středověké Norsko a Skandinávie v kronice mnicha Theodorika*. České Budějovice 2014, s. 185; McDUGALL, David – McDUGALL, Ian (ed.): *Theodoricus Monachus. Historia de antiquitate regum Norwagiensium. An Account of The Ancient History of the Norwegian Kings*. In: FAULKES, Anthony – PERKINS, Richard (ed.): Viking Society for Northern Research. Text Series XI. London 1998, s. 53.

¹⁸ JÓNSSON, F.: c. d., s. 614–641.

¹⁹ Dánsko si ve středověku činilo nároky na oblast Víku (Oslofjord). Součástí norského království byl i dnešní kraj Bohuslän.

²⁰ Hákona IV. Hákonarsona, vnuka krále Sverriho, který od tohoto roku vládne jako jediný král Norska. ESMARK, Kim a kol. (ed.): *Disputing Strategies in Medieval Scandinavia*. Leiden 2013, s. 37, 53.

²¹ Roku 1163/1164. JÓNSSON, F.: c. d., s. 629.

²² Magnús byl synem jednoho z nejpřednějších mužů království Erlinga Ormssona Křivého (skakke), a princezny Kristiny, dcery krále Sigurða Křižáka.

²³ Též březové nohy, tzv. birkibeinar, díky své chudobě si dolní končetiny chránili březovou kůrou. JÓNSSON, F.: c. d., s. 641; HROCH, Miroslav – KADEČKOVÁ, Helena – BAKKE, Elisabeth: *Dějiny Norska*. Praha 2005, s. 48–49.

²⁴ MAGNÚSSON, F.: c. d., kap. 2.

²⁵ Magnús uštědřil roku 1177 březonohým drtivou porážku v bitvě u Re. JÓNSSON, F.: c. d., s. 639–640.

nerozvázná divokost by nebyla – dle autora – na překážku, kdyby ji spoutal a usměrnil silný vůdce, pod jehož zástavou by našli ztracený zápal k boji.²⁶

Tímto mužem, který bezprostředně zasáhl do dlouholetých nástupnických svárů dynastie Ynglingů,²⁷ nebyl nikdo jiný než samozvaný král Sverri. Syn Unáse Kambariho, vysvěcený kněz vychovávaný na Faerských ostrovech, jenž trpělivě čekal na svoji příležitost. Po třech letech strávených v Norsku, kdy odhadoval své oponenty²⁸ a hledal podporu pro vlastní záměry, se konečně přihlásil ke svému dědictví. Tímto údajně právoplatným otcovským odkazem ovšem nebylo nic skromnějšího než trůn norského království. Sverri, syn Unáse, se prohlásil za nelegitimního syna jednoho z předchozích králů, Sigurda II. Haraldssona (1136–1155), řečeného Ústa, a již jako Sverri Sigurðarson vznesl nárok na královské důstojenství. Postavil se do čela poražených březonohých a zahájil tak novou etapu bojů o trůn, které však v této fázi nabyly, na rozdíl od předchozích krvavých svárů, rozměrů skutečné občanské války. Sverri I. Sigurðarson (1184–1202)²⁹ nakonec ospravedlnil své nároky na trůn definitivním vítězstvím nad Magnúsem V. Erlingssonem (1161–1184),³⁰ který umírá v bitvě v Norafjordu, a vstoupil do dějin Norska jako jeden z nejvýznamnějších vrcholně středověkých panovníků a zakladatel nové dynastie, jež nese jeho jméno.

Smrtí Magnúse V. Erlingssona však války o korunu zdaleka neskončily. Král Sverri musel i nadále bojovat o své uznání i jednotu země s někdejšími Magnúsovými přívrženci. Tyto konflikty provázející zbytek jeho vlády byly manifestovány předně vyhoceným sporem s církví, která od samého počátku stála za Magnúsem.³¹ Ani další příslušníci Sverriho dynastie neměli situaci o nic jednodušší. Abychom plně pochopili, v jakém chaosu se norské království v této tragické době vleklých občanských válek nacházelo, pro do-

²⁶ Tamtéž, s. 641. Je však nezbytné poznamenat, že významný islandský rod Sturlungů podporoval v norských občanských válkách právě březonohé, jejich oponenti, rod z Oddi, naopak církev a její stoupence. McTurk, Rory (ed.): *Old Norse and Icelandic Literature and Culture*. Malden – Oxford – Carlton 2005, s. 149.

²⁷ Tj. dynastie Haralda Krásnovlasého.

²⁸ Erling Ormsson, Magnús Erlingsson, Eysteinn Dėvenka.

²⁹ Narodil 1145/1151. Přesný rok neznáme.

³⁰ Magnús Erlingsson padl v bitvě u Fimreite v Norafjordu v červnu 1184. Dle Williama z Newburgh (též Newbury) za jeho smrti stojí čarodějnice, která pomohla Sverrimu čarami rozbouřit moře a zničit královskou flotilu. Viz Johnson, Charles (ed.): *Historia rerum Anglicarum*. London 1920, s. 33. Magnúsův otec jarl Erling byl poražen Sverrim již roku 1179 v bitvě u Niðarósu (Kalvskinnet, dnes součásti Trondheimu), v níž padl.

³¹ Viz *Sága o baglech*, též *Sága o baglerech* (*Boglunga saga*, staroseversky v nom. pl. baglar), která byla sepsána až po Sverriho smrti. HROCH, M. – KAĐEČKOVÁ, H. – BAKKE, E.: c. d., s. 50.

tvoreni politického obrazu uvedme důležitou skutečnost: v rozmezí let 1103 (kdy umírá král Magnús Bosý, otec Sigurða Křížáka) až 1240 (konec občanských válek) tvořili téměř dvě třetiny všech úspěšných pretendentů o trůn nezletilí králové.³² Zakončíme stručný nástin bouřlivých událostí norských dějin slovy anglického současníka Viléma z Newburghu, který ve své práci *Historia rerum Anglicarum* věnoval nechvalně známému knězi Swerimu s přídomkem Birkebain, který se v části Germánie, jež se nazývá Norsko, chopil tyranie; nestřídmě s titulem král ... jako kdyby získal vládu legitimně³³ popsal osudové události takto: „...sto let nazpět, a více než to, ačkoli nástupnictví králů se náhle měnilo, žádný nezemřel sešlostí věkem nebo nemocí, ale všichni zahynuli mečem ponechávaje důstojnost království svým vrahům, jakožto svým zákonným nástupcům...“³⁴

Tolik alespoň letmo k pozadí Sverriho nástupu na norský trůn i bojům o udržení moci. Naším hlavním zdrojem poznání této historické osobnosti, potažmo vrcholné éry občanských válek, je právě *Sága o Sverrim*. Z jaké doby přesně tento pramen pochází, nelze jednoznačně určit. Za nejčastěji přijímanou dataci se uvádí počátek 13. století, popř. jeho první polovina. K nejstarší části textu, jež je známá jako *Grýla*,³⁵ se v prologu³⁶ hlásí islandský opat Karl Jónsson z benediktinského kláštera v Þingeyrech.³⁷ *Sága o Sverrim* byla jednoznačně sepsána islandským vzdělcem, ovšem v Norsku. Autorství Karla Jónssona tímto faktem popřeno není, neboť máme jeho přítomnost v norském království doloženou po roce 1185.³⁸ Jak dlouho se zde zdržel, není zcela jasné. Zda v této době začal psát své dílo, či se jen věnoval přípravné fázi, taktéž nevíme. Stejně tak panují nejasnosti ohledně rozsahu jeho autorského příspěvku. Zanechal psaní v okamžiku, kdy se Sverri staví do čela březonohých

³² LARSON, Laurence (ed.): *The King's Mirror (Speculum Regale – Konungs Skuggsjá)*. Cambridge 1917, s. 35.

³³ JOHNSON, Ch.: c. d., s. 30–31.

³⁴ [„...a centum retro annis, et eo amplius, cum regum ibidem numerosa successio fuerit, nullus eorum senio aut morbo vitam finivit, sed omnes ferro interiire; suis interfectoris tanquam legitimis successoribus...“].

³⁵ Tj. noční můra, bubák, též mytická bytost, která sloužila ke strašení neposlušných dětí, popř. jméno obryně. VIGFÚSSON, Gudbrand – CLEASBY, Richard: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford 1874, s. 218; MAGNÚSSON, F.: c. d., kap. 1.

³⁶ MAGNÚSSON, F.: c. d., kap. 1.

³⁷ Nejvýznamnější kulturní centrum Islandu své doby.

³⁸ VIGFÚSSON, Gudbrand (ed.): *Sturlunga saga including The Íslendinga saga of Lawman Sturla Thorðsson and Other Works*, I.–II. Oxford 1878, s. 102; JAKOBSSON, Árman: *Royal Biography*. In: MCTURK, R.: c. d., s. 392–393. Sverre Bagge uvádí dataci mezi léta 1185–1188. Viz BAGGE, Sverre: *Ideology and Propaganda in Sverris saga* (dále jen *Ideology and Propaganda*). Arkiv för nordisk filologi, 108, 1993, s. 2.

(1177), nebo dovedl svoji práci až ke smrti jarla Erlinga (1179), či dokonce jeho syna Magnúse V. Erlingssona (1184) a opouští Sverriho v osudovém okamžiku, kdy poráží svého hlavního rivala? Nebo mu můžeme připsat celou ságu³⁹ i navzdory skutečnosti, že se k částečnému autorství Sverriho biografie hlásí i další osoby? Jmenovitě islandský duchovní Styrmir Moudrý a kněz Magnús Þórhallsson, jak je uvedeno v prologu v jednom ze zachovaných rukopisů ságy.⁴⁰

Nejmladší část textu pravděpodobně pochází dokonce až z doby vlády Sverriho vnuka, Hákona IV. Hákonarsona (1217–1262), kterého dějiny znají pod přídomek Starý.⁴¹ V takovém případě by ovšem poslední část ságy s jistotou nemohla být připsána Karlu Jónssonovi, neboť ten umírá 11 let po smrti krále Sverriho (†1202), tj. za vlády rivalů Ingiho Bárðasona (1204–1217) a Filipa Simonssona (1207–1217).⁴² Za těchto okolností lze tedy názor o podílu více autorů *Ságy o Sverrim* akceptovat.⁴³

Sverriho cesta k trůnu i samotná vláda jsou poutavým zachycením osudu samozvance, jemuž k titulu krále a zakladatele nové dynastie dopomohly nejen velké ambice, ideální politické podmínky doby, ale především brilantní vojenská taktika, která mu zajistila řadu důležitých vítězství nad klíčovými rivaly. Nás však bude nejvíce zajímat první část ságy, *Grýla*, na níž lze nejlépe vypožorovat, za jakým účelem tento pramen vznikl a nakolik sloužil Sverriho vlastním záměrům. Můžeme *Ságu o Sverrim* označit za objektivní biografii, nebo ji odsoudíme jako pouhou apologii vytvořenou na objednávku samozvaného krále? A bylo vůbec možné, aby tento nástroj královské propagandy přesvědčil poddané norské koruny o oprávněných nárocích vítězného samozvance?

O Sverriho podílu na sepsání ságy nelze pochybovat, sám autor opat Karl Jónsson tuto skutečnost nezamlčuje: „...a počátek knihy je sepsán podle té, kterou opat Karl Jónsson prvně psal, když nad ním dohlížel sám král Sverri a stanovil, co by měl psát; příběh se od původní předlohy příliš neodchýlil.“⁴⁴

³⁹ Tento názor zastával např. G. Vigfússon, L. Holm-Olsen a Blöndal. SEPHTON, J.: c. d., s. xvii–xx; McTurk, R.: c. d., s. 392–393, 407–410.

⁴⁰ Styrmir prestr hinn fróði. MAGNÚSSON, E.: c. d., kap. 1.

⁴¹ JAKOBSSON, Á.: c. d., s. 392.

⁴² Ingi byl králem březonohých, Filipp pretendentem následovatelů církve. HELLE, K.: c. d., s. 357.

⁴³ Sverre Bagge předpokládá, že 1. část ságy byla sepsána v osmdesátých letech 12. století, 2. část po roce 1200. O Sverriho spolupráci na díle nepochybuje. BAGGE, Sverre: *Society and Politics in Snorri Sturluson's Heimskringla*. Berkeley 1991, s. 16–17, 19.

⁴⁴ [„...ok er þat upphaf bókarinnar, er ritat er eptir þeirri bók, er fyrst ritaði Karl ábóti Jónsson, en yfirsat sjálfr Sverrir konúgr, ok [rěð fyrir hvat rita skyldi; er sú frásögn eigi ląngt framkomin.“]. MAGNÚSSON, E.: c. d., kap. 1.

Nicméně označit *Ságu o Sverrim* za dílo čiré propagandy by nebylo spravedlivé ani vůči Karlu Jónssonovi, jehož pero vedl Sverri, ani vůči ostatním autorům, kteří zaznamenali další osudy hlavního hrdiny až po jeho smrti.

Zda byl iniciátorem sepsání Sverriho životopisu sám protagonista, či naopak podnět vzešel od Karla Jónssona, není jisté.⁴⁵ Nicméně Sverriho zájem o legitimizaci moci a umlčení oponentů zpochybňujících jeho nároky na korunu dávají tušit, že král v tomto směru mohl vyvinout nemalé úsilí a učinit první krok. Opat Karl Jónsson byl ideálním adeptem pro sepsání Sverriho životopisu. Byl v Norsku cizincem, byť mu poměry v království nemohly být s ohledem na blízké politické, hospodářské i kulturní kontakty obou zemí cizí. Island sice spadal pod církevní správu arcibiskupství v Niðarósu, ale až do roku 1238 byla poslušnost Islandanů, potažmo některých islandských biskupů vůči norským nadřízeným, přinejmenším komplikovaná.⁴⁶ Islandský vzdělanec Benediktovy řehole musel jednoznačně vyhovovat záměrům krále Sverriho, jehož vztahy s církví na domácí půdě byly vyhocené.⁴⁷ Ale především, islandské písemnictví bylo v rozkvětu a benediktinské kláštery v Þingeyrech či Munkaþverrá patřily k hlavním centrům kulturních aktivit. Zájem o královskou tematiku měl u Islandanů dlouhou tradici,⁴⁸ nadto přibližně ve stejné době vzešly z pera Karlových současníků ságy o oblíbených norských králech Olafu Tryggvasonovi a svatém Olafu Haraldssonovi.⁴⁹ Ani psaní na objednávku nebylo na ostrově výjimečným počinem, neboť i sága o Olafu Tryggvasonovi vznikla pravděpodobně na žádost Gizura Hallssona († 1206),⁵⁰ hlavy významného islandského rodu Haukadalských a někdejšího

⁴⁵ JAKOBSSON, Á.: c. d., s. 390, 393.

⁴⁶ V této době probíhá emancipace církve, která na ostrově bojuje s mocnými předáky nejen o patronátní práva. Složitě vztahy mezi islandskými biskupy a norským arcibiskupem dokládají např. životní osudy biskupa Guðmunda Arasona Dobrého v *Sáze o Guðmundovi Arasonovi*.

⁴⁷ Karl Jónsson pobýval v Norsku v době, kdy Sverri potlačil povstání mnišských kápí (kuvlungů), roku 1188.

⁴⁸ *Výčet Ynglingů (Ynglingatal)*, seznam norských králů, nalezneme v závěru *Knihy o Islandanech (Íslendingabók)*, která byla sepsána cca ve dvacátých až třicátých letech 12. století islandským dějepiscem Arim Þorgilssonem.

⁴⁹ Nejstarší sága o sv. Olafovi byla sepsána v Þingeyrech již před rokem 1180, ságy o Olafu Traggvasonovi pocházejí z doby 1170–1190 (mnich Oddr Snorrason a Gunnlaugr Leifsson). Zhruba ze stejné doby pochází i skaldská skladba *Výčet norských králů (Noregs konungatal)*. Ovšem vrcholné dílo královských ság, *Heimskingla Snorriho Sturlusona*, byla sepsána až po smrti Karla Jónssona. JÓHANNESSON, Jón (ed.): *Íslendinga Saga: A History of the Old Icelandic Commonwealth*. Manitoba 2007, s. 194; SAWYER, Birgit – SAWYER, Peter: *Medieval Scandinavia. From Conversion to Reformation, circa 800–1500*. The Nordic Series, 17. Minneapolis – London 2000, s. 219.

⁵⁰ Staroseverský Gizurr Haraldsson.

královského maršálka na dvoře Sverriho (údajného) otce Sigurða řečeného Ústa.⁵¹

Abychom lépe porozuměli nejdůležitějším argumentům, které využívá především první část životopisného díla, nechme promluvit o významných osudových meznících Sverriho života samotnou ságu.

Sverri se narodil v Norsku,⁵² odkud pocházela i jeho matka Gunnhilda, jež se později provdala za Unáse Kambariho z významného rodu usazeného na Faerských ostrovech.⁵³ Malý Sverri byl ve věku šesti let svěřen do pěstounské péče strýci z otcovy strany, biskupovi Hroimu, který měl chlapce připravit na budoucí dráhu duchovního. I když se Unás Kambari hlásil ke Sverrimu jako ke svému vlastnímu potomkovi, matka mu v dospělosti prozradila, že jeho skutečným otcem byl zesnulý král Sigurð Haraldsson.⁵⁴ Sverri se tedy v sedmdesátých letech 12. století, poté, co odmítl dráhu duchovního, vrací do rodného Norska, aby se ucházel o právoplatné dědictví. Pod pláštěm anonymity následně odhaduje své oponenty i jejich síly (využil např. pohostinnosti jarla Erlinga, aniž by ten tušil, že si hřeje na prsou pověstného hada, který jej i jeho syna Magnúse nakonec připraví o trůn i život). Sverri si po příchodu do Norska musel kvůli nepřízní osudu na svoji příležitost pár let počkat. Magnúsovi oponenti totiž v dané době, kdy Sverri příbuzným z otcovy strany odhalil svoji totožnost, podporovali již jiného kandidáta královské krve, Eysteina Dévenku.⁵⁵ Teprve po jeho smrti přicházejí osiřelí březonozi, resp. torzo, které z nich zbylo, za Sverrim a žádají jej, aby se postavil do jejich čela a bojoval za své právoplatné dědictví. Hrdina nejprve odmítá, nikoli ze strachu, ale kvůli své skromnosti, pod nevybíravým nátlakem březonohých (v případě odmítnutí mu dokonce vyhrožují smrtí) však nakonec přijímá. A zahajuje tak dlouholeté krvavé boje, aby získal, co mu osud předurčil vznešeným původem. Jeho cesta k trůnu je strastiplná, ale úspěchy na bitevním poli završené definitivním vítězstvím a smrtí rivalů dostatečně ospravedlňují Sverriho právo na korunu.

Tolik alespoň letmo k líčení Sverriho osudů na cestě k norskému trůnu, jak je zachycuje sága. Pojďme podrobit prezentovanou verzi střízlivé kritice.

⁵¹ ÞORLÁKSSON, Helgi: *Historical Background: Iceland 870–1400*. In: McTURK, R.: c. d., s. 147; SKÓRZEWSKA, Joanna: *Constructing a Cult: The Life and Veneration of Guðmundr Arason (1161–1237) in the Icelandic Written Sources*. Leiden 2011, s. 82.

⁵² Cca 1145/1151.

⁵³ Stejně jako Island nejsou v této době ostrovy ještě formálně součástí Norska.

⁵⁴ MAGNÚSSON, E.: c. d., kap. 4.

⁵⁵ Pokud přijmeme Sverriho královský původ, pak Sverri a Eystein byli bratřenci z otcovy strany.

Jaké argumenty v případě klíčových okamžiků krále autor užívá, aby přesvědčil Sverriho současníky o legitimitě nároků vítěze?

Vilém z Newburghu i dánský historik Saxo Grammaticus (cca †1220)⁵⁶ přirozeně viděli v největším rivalovi krále Magnúse V. Erlingssona pouhého uzurpátora norské koruny. Sverri nebyl zdaleka první ani poslední muž s vládychtivými ambicemi, který se během občanských válek příhodně prohlásil za syna některého z předchozích králů. Ostatně jenom k otcovství zesnulého Sigurða Haraldssona, Sverriho údajného otce, se hlásili čtyři další adepti na královskou hodnost.⁵⁷ Důkaz o Sverriho vznešeném, byť nemanželském, původu můžeme zařadit k nejméně přesvědčivým a zároveň nejdiskutabilnějším pasážím ságy. Autor si je této skutečnosti dobře vědom, proto nabízí jen lakonické vysvětlení a ožehavé téma záhy opouští, snad s vědomím, že čtenáře dostatečně přesvědčil.

Sverri na rozdíl od jiných pretendentů nepodstoupil na důkaz pravdivosti svého tvrzení ordál, na Severu běžně užívaný k potvrzení či popření otcovství.⁵⁸ Považoval tento důkaz za zbytečný, nebo se jej naopak neodvážil podstoupit? Těžko říci. Sám Sverri později akceptoval svého nevlastního bratra Erika, který se prohlásil za dalšího nelegitimního syna Sigurða Haraldssona a svá slova úspěšně podpořil ordálem. I když církev v této době svoji asistenci při božích soudech omezovala (a krátce po Sverriho smrti i v Norsku zakázala),⁵⁹ Sverri se neodvážil slova údajného nevlastního bratra zpochybnit, dokonce ani tehdy, když se Erik odmítl zaručit za Sverriho tvrzení o společném otci.⁶⁰ Sverri Erikovy nároky neodmítl, což naznačuje, že si byl vědom, jakou váhu společnost v otázkách nejistého otcovství ordálu přikládala.

Pochybnosti čtenářů o Sverriho nejasném původu snad mohly umocňovat i rozporuplné pasáže v sáze,⁶¹ v nichž se hrdina zpočátku odmítá postavit do čela březonohých a posílá je za otcovými příbuznými, aby si mezi nezle-

⁵⁶ Saxo, který působil ve službách dánského krále Valdemara I. Velikého, příbuzného Magnúse V. Erlingssona, Sverriho označuje za syna zbrojře. Viz HOLDER, Alfred (ed.): *Saxoni Grammatici Gesta Danorum*, XIV. Straasburg 1886, s. 613.

⁵⁷ Hákon II. Sigurðarson, zvaný Ramenatý (1147–1162), Sigurð III. Sigurðarson, zvaný Markův chránělec, Markúsfostri (1162–1163). Kromě Sverriho je otcovství Sigurða zpochybňováno i u jarla Erika, který byl roku 1190 otráven. JÓNSSON, F.: c. d., s. 620–621, 626, 636.

⁵⁸ Ordál železem či vodou. Např. Erling Steinvegg (1204–1206/7) podstoupil za asistence biskupa Nikolase z Osla ordál, aby podpořil své tvrzení, že je synem Magnúse V. Erlingssona. JOCHENS, Jenny: *The Politics of Reproduction: Medieval Norwegian Kingship*. The American Historical Review, 92/2, 1987, s. 341.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ MAGNÚSSON, F.: c. d., kap. 59.

⁶¹ Tamtéž, kap. 8.

tilými syny jarla Birgiho vyvolili svého nového vůdce. Sverre Bagge touto pasáží dokládá Sverriho vlastní pochybnosti nad svým původem.⁶² Nicméně zde je možná i odlišná interpretace. Hrdina nemá pochybnosti o své urozenosti – ostatně v textu přímo nezpochybňuje vlastní původ, ale ignorantství ostatních, kteří by jeho tvrzení nemuseli jako důkaz přijmout – nechává jarla Birgiho, aby se rozhodl, zda ho otcovi příbuzní a jejich strana nyní shledají vhodným kandidátem. Spíše nežli projev skromnosti, můžeme v tomto Sverriho počínání spatřovat promyšlený tah. Ve své řeči⁶³ se netají faktem, že poražení březonozí nejsou v tomto okamžiku rovnocenným soupeřem Erlingovy početné strany, jeho zdráhání je tedy logické, ne-li přímo z vojenského hlediska taktické. Nadto souhlas ze strany otcových příbuzných propůjčil jeho dalším krokům potřebnou legitimitu.⁶⁴

Pochybnosti o Sverriho královském původu se autor ságy pokouší rozptýlit pádnějšími argumenty, nežli pouhým matčiným doznáním. Sága se přímo zaštiťuje božskými znameními, které skrze sny zprostředkovaly Gunnhildě a později i samotnému hrdinovi zvěstování o předurčenosti k velkým činům. V těchto hagiografických topoi snad můžeme spatřovat vliv královských ság věnovaných Olafu Tryggvasonovi a svatému Olafu Haraldssonovi.⁶⁵ Jaký lepší nástroj legitimizace mohl opat Karl zvolit, nežli zahalit Sverriho do stejné aury božské náklonnosti, jaká se dostala jeho slavným předchůdcům? Vedení Nejvyššího skrze sny, které byly později manifestovány i nevysvětlitelnými zázraky provázejícími Sverriho kroky na cestě k trůnu,⁶⁶ demonstrovaly původ Sverriho královské moci lépe, nežli matčina zpověď či samotný ordál. S ohledem na jeho královský původ mu byla propůjčena přímo Bohem skrze patrona svatého Olafa, který se mu zjevuje ve snech. Tento argument je v sáze využit opakovaně. Sverriho si k vládě nad Norskem zvolil sám zemský patron⁶⁷ a pomazání mu udělil prorok Samuel,⁶⁸ nebyl přijat volbou potvrzenou církevními hodnostáři tak, jak tomu bylo v případě Magnúse V. Erlingssona, korunovaného panovníka, jehož otec však nepocházel z královské krve, a tudíž dle severské tradice neměl na královskou hodnost právo.

⁶² BAGGE, S.: *Ideology and Propaganda*, s. 4.

⁶³ MAGNÚSSON, F.: c. d., kap. 8.

⁶⁴ Tamtéž, kap. 9.

⁶⁵ JÓHANNESSON, J.: c. d., s. 194.

⁶⁶ Např. potopení voru bezprostředně po bezpečném přistání Sverriho posádky na břehu, popř. slepota, která postihla Sverriho pozdějšího významného odpůrce, arcibiskupa Erika (staroseversky Eiríkr). MAGNÚSSON, F.: c. d., kap. 10.

⁶⁷ Tamtéž, kap. 1–2, 5, 13.

⁶⁸ Tamtéž, kap. 10.

Sága využívá tuto rétoriku nejen, aby zpochybnila Magnúsovy nároky na korunu, ale především v pozdějších dobách, kdy Sverri zápasí s vrcholnými představiteli církve. V konfliktech mezi králem a duchovenstvem, které bojovalo za udržení vlivu, jež získalo během Magnúsovy vlády⁶⁹ za svoji podporu, využívá církev Sverriho nemanželského původu jako záminku k odepření královského důstojenství a oslabení Sverriho autority. Na pozadí evropských mocenskopolitických sporů mezi světskou a duchovní mocí Sverri tedy argumentuje tvrzením, že královská moc je panovníkovi propůjčena přímo zemským patronem, tudíž církev nemá právo jeho autoritu zpochybňovat.

Zdůrazňování nemanželského původu jakožto vážné překážky k získání královského titulu je však ze strany církve chabým argumentem, obzvláště s přihlédnutím k severským poměrům. Pasáže druhé části ságy popisující spory panovníka s církví, které vrcholí v závěru 12. století exilem významných představitelů norského duchovenstva, vyhlášením interdiktu nad Norskem a Sverriho papežskou exkomunikací,⁷⁰ si zcela protiřečí s událostmi, jimiž autor v první části *Ságy o Sverrim* líčí jeden z nejdůležitějších osudových okamžiků hlavního hrdiny: pouť Sverriho matky do Říma, po níž se Sverri dozvídá pravdu o svém královském původu. Zde je líčení dané události v sáze krajně nepřesvědčivé, neboť Gunnhilda údajně jednala pod nátlakem. Jméno skutečného otce sdělila svému prvorozenému na naléhání samotného papeže, jenž kající ženě uložil, jakožto formu pokání, aby svému nemanželskému potomkovi prozradila dlouho zatajovanou pravdu a více již neupírala synovi otcovská práva.⁷¹ Sága se ani v nejmenším nepozastavuje nad faktem, že se papež dozvěděl pravdu o Sverriho původu jen díky porušenému zpovědnímu tajemství, kterého se měl dopustit kněz, jemuž se Gunnhilda ve Věčném městě vyznávala ze svých hříchů. Sverriho současníci by snad mohli připustit i možnost, že papež Gunnhildina zpovědníka vyvázal ze slibu mlčenlivosti, tudíž ke znevážení svátosti smíření de facto nedošlo, ale celá situace – v sáze lakonicky popsána – zní krajně nepřesvědčivě. Nadto, proč by Řím ohrožoval postavení krále Magnúse V. Erlingssona, který byl do té doby nejštědřejším stoupencem církve, a ohrožoval tak jeho postavení i nově

⁶⁹ Privilegia, která církev po Magnúsově smrti postupně na úkor koruny ztratila, si církev vydobyla cca o století později za vlády Sverriho pravnuka Magnúse VI. Zákonodárce (viz konkordát z roku 1277).

⁷⁰ Sága dodatečně zdůvodňuje, že svatý otec byl zmanipulován arcibiskupem, který Sverriho u papežského stolce očernil, a klatba byla snáta poté, co se papež dozvěděl pravdu.

⁷¹ MAGNÚSSON, F.: c. d., kap. 4.

nabytá privilegia duchovenstva dalším uchazečem o trůn? Tento argument patrně nemohl přesvědčit ani Sverriho současníky.⁷²

Nicméně, pasáž o důsledcích Gunnhildiny pouti do Věčného města měla pravděpodobně posloužit jinému ze Sverriho záměrů. Zdá se, že tento diskutabilní římský incident se jevil jako vhodné zdůvodnění a ospravedlnění, proč mladý hrdina tak dlouho otálel, než se vydal do Norska, aby se ucházel o práva po otci. Dle ságy mu totiž bylo již 24 let.⁷³ Jaký jiný důvod by energického Sverriho mohl od velkolepého poslání zdržet, nežli nevědomost. Nerozhodnost a liknavost rozhodně nepatřily mezi oceňované vlastnosti budoucího krále. Obzvláště pak, pokud se Sverri nejdenně v sáze zaštiťoval činorodostí jako jednou ze svých nejdůležitějších královských předností. Zdůvodnění prodlevy se zdálo být na místě, zejména pak uvědomíme-li si, že jeden z jeho rivalů – výše zmiňovaný nevlastní bratranec Eysteinn Děvenka – teprve odrůstal dětskému věku, a přesto již stál v čele opozice proti Magnúsovi V. Erlingssonovi.

Činorodost a vlastní přičinění vynaložené k získání otcova trůnu je vedle Božího vedení (demonstrowané skrze výmluvné sny, zázraky i vítězstvími na bitevním poli) Sverriho hlavním argumentem, jímž legitimizuje své právo na norskou korunu. „Jsem synem krále a právoplatně vyvoleným [k vládě] v této zemi a království. Abych získal toto království, potýkal jsem se s mnohými potížemi a obavami, a nehodlám jej ztratit...“⁷⁴ Tato slova pronáší Sverri po své exkomunikaci, nicméně zdají se být často opakovaným zdůvodněním, jímž se snaží získat porozumění u čtenářů. Tento stereotyp je alfou i omegou celé *Ságy o Sverrim*, je Sverriho mantrou, již patrně hodlal přesvědčit své současníky o právoplatnosti svých nároků na korunu.⁷⁵ V éře rozkvětu ság, která opěvovala činorodé hrdiny vikingské doby a tolerovala jejich charakterové vady i společenské prohřešky blahosklonněji, nežli slabost a zbabělost, si však samozvaný král mohl čtenáře snadněji naklonit, aby si vyslechli jeho apologii.

⁷² Zároveň by mohl naznačovat i skutečnost, že *Grýla* byla sepsána ještě před koncem 12. století, kdy se spory s církví vyhrotily. Anebo naopak chtěl Sverri dokázat, že získal papežské požehnání již v roce 1176.

⁷³ Pokud by se Sverri narodil až roku 1151, a nikoli roku 1145, Sigurð Ústa by jej musel počít ve věku pouhých 12 let. Příchod do Norska z Faerských ostrovů pak připadá na léta 1174–1176. MAGNÚSSON, F.: c. d., kap. 2.

⁷⁴ „...en ek em konúngsson ok rétt kominn til [þessa lands ok ríkis; hefi ek ok mörk válk ok vandkvæði þolat, áðr en ek næði þessu ríki, ok eigi vil ek láta þat...“]. Tamtéž, kap. 121.

⁷⁵ Dle Sverreho Baggeho se dokoce jedná o jakýsi druh ordálu, který hrdina (přirovnaný k biblickému Davidovi) opakovaně podstupuje, aby získal královské důstojenství. BAGGE, S.: *Ideology and Propaganda*, s. 4.

Sága klade důraz i na Sverriho skromnost. Není ambiciózním uzurpátorem trůnu, jak jej očerňují oponenti. Hrdina pod pláštěm anonymity dychtivě nečeká na svoji příležitost zmocnit se trůnu, naopak ponechává na otcových příbuzných, zda jej shledají hodným, aby vedl jejich síly do boje proti opozici. Teprve když z něj osud učiní jediného vhodného kandidáta, jeho skromnost ustupuje pod nátlakem březonohých a Sverri začíná se svými stoupenci naplňovat sny, jež ho provázejí od útlého dětství. Není vyvolený žádnou z bojujících frakcí, volí si ho svatý Olaf a propůjčuje mu svou zástavu. A Sverri konečně přestává o svém nenaplněném osudu pochybovat a dá průchod své činnosti a houževnatosti. Literární klišé o skromnosti hlavního hrdiny kráčí ruku v ruce s jeho shovívavostí vůči nepřátelům, která kontrastuje s nesmiřitelností rivalů, i nevšední prozíravostí v bitvách. Za těmi úspěšnými, které končí Sverriho vítězstvím, stojí hrdinovo nadání pro vojenskou strategii. Od předem prohraných bitev, jichž je ovšem poskrovnu, vůdce březonohých své druhy ve zbrani zrazuje, ale nakonec podléhá jejich neústupnosti a liché sebedůvěře v sebe samé, i když předem ví, že je boj předem ztracený.⁷⁶ Zde ovšem autor nemusel přehánět, o Sverriho vojenském umu nikdo ze současníků nepochyboval.⁷⁷ Dokonce se zdá, že autor ságy považuje hrdinův nevšední talent pro vojenskou strategii a četná vítězství, a to i nad početně silnějším nepřítelem, za dostatečně pádný argument pro Sverriho nárok na trůn. Očekává, že za bitevními úspěchy vítěze uvidí středověký člověk záslahy Boží prozřetelnosti. Nejvyšší by nepodporoval samozvance s falešnými nároky na trůn a autor se tak pokouší podprahově vsugerovat čtenáři jediný logický závěr.

I přestože osud učinil ze Sverriho Sigurðarsona a Magnúse Erlingssona nesmiřitelné rivaly, *Sága o králi Sverrim* překvapivě nevykresluje Sverriho největšího oponenta první části ságy v negativním světle. Svou roli zde mohla sehrát např. Magnúsova osobnost i jeho značná obliba. Opat Karl Jónsson si mohl být vědom toho, že by si nepokrytou dehonestací poraženého krále čtenáře proti sobě pouze popudil. Za oceňujícími slovy můžeme snad spatřovat i Sverriho blahosklonnost nad padlým sokem, který nedbal varovných znamení a nemoudře se postavil svému rivalovi.⁷⁸

Sverriho nevidaný vzestup od neuspokojivé dráhy kněze z Faerských ostrovů k norské královské koruně by však nebyl možný bez březonohých. Stojí

⁷⁶ ORNING, Hans J.: *Unpredictability and Presence. Norwegian Kingship in the High Middle Ages*. Leiden – Boston 2008, s. 128.

⁷⁷ MAGNÚSSON, F.: c. d., kap. 14, 15, 23, 24, 25.

⁷⁸ V sáze je Magnús varován božími znameními (např. zlomenou žerdí, která před bitvou zabila Magnúsova muže, či vránami, které pokryly všechna lanová na Magnúsově lodi). Tamtéž, kap. 86.

za jeho nevidaným úspěchem, je tedy třeba jejich vzájemnému vztahu věnovat pozornost. Jak *sága* prezentuje Sverriho jednání a chování vůči spolubojovníkům, kteří mu dopomohli k trůnu? Obraz si můžeme učinit na základě podrobného popisu válečných událostí, Sverriho brilantní taktiky i proslavů, jimiž vůdce vyzývá své věrné, aby ho následovali do nadcházejících bitev.

Jak je několikrát zdůrazněno v *sáze*, březonozí si za svého vůdce zvolili Sverriho, nebylo tomu naopak. I když je v tomto případě motivem snaha vyzdvihnout hrdinovu skromnost – nesnaží se uzurpovat moc, je k ní vyvolen, ba dokonce donucen – tato počáteční skutečnost determinuje jejich následující vzájemný vztah. Březonozí jsou vůči Sverrimu loajální, ale jedná se o loajalitu, která si žádá quid pro quo.⁷⁹ Sverri jim nepřikazuje, neočekává od nich slepou poslušnost, získává si jejich zápal v boji podmanivými projevy,⁸⁰ v nichž je nežádá, aby bojovali za jeho právo na korunu, ale zdůrazňuje společné cíle, které naplňuje po bitvě u Fimreite, když po Magnúsově smrti odměňuje své věrné významnými úřady, zemí i urozenými manželkami.⁸¹ *Sága o Sverrim* se netají faktem, že teprve poté si vítězný král získává jejich naprostou oddanost. Reciproční vztah mezi Sverrim a březonohými je zcela logický. Jeho muži jsou v chaotických válkách jednou z několika bojujících frakcí, nadto početné málo významnou, špatně vyzbrojenou a nahlíženou ostatními stranami s despektem. Ani Sverriho důvěru si zpočátku nezískali.⁸² Sverri sám je obdobně pouze jedním z několika vhodných kandidátů ucházejících se o královskou hodnost. Svými vítězstvími musí prokázat, že je vůdce, který si může žádat jejich loajalitu. Vztah mezi Sverrim a jeho muži nejlépe dokládá střetnutí u Hattarhamů (1178), před nímž všechny marně varoval.⁸³ Drtivá porážka mu dala později za pravdu, nicméně nejen, že se mu nepodařilo své věrné od bitvy odradit, účastnil se spolu s nimi boje a sám sotva vyvázl vlastním životem. *Sága o Sverrim* přenáší vinu za vojenský debakl na březonohé, kteří mu odmítají naslouchat, a zároveň dokazuje Sverriho loajalitu k vlastním mužům.⁸⁴

Mohly argumenty o Sverriho cílevědomosti, prozíravosti i houževnatém úsilí prováděné Boží shovívavostí, jimiž se zaštiťuje *Sága o Sverrim*, postačit

⁷⁹ BAGGE, Sverre: *Gang Leader to the Lord's Anointed. Kingship in Sverris saga and Hákonar saga Hákonarsonar* (dále jen *Gang Leader*). Odense 1996, s. 29.

⁸⁰ ORNING, H.: c. d., s. 126.

⁸¹ MAGNÚSSON, E.: c. d., kap. 100.

⁸² Tamtéž, kap. 8.

⁸³ Hattarhamar (Hattenhammeren). Tamtéž, kap. 27–28.

⁸⁴ Hans Orning však zdůrazňuje, že potřeba najít viníka, kterým není Sverri, je zde primární. ORNING, H.: c. d., s. 128.

současníkům jako dostatečný důvod k legitimizaci uzurpované moci? Patrně nikoli. Ovšem byl samozvancem, který se nebál vztáhnout ruku po království zmitaném boji o trůn, uzurpátorem koruny, jenž dokázal využít svého mimořádného vojenského nadání, dobyvatelem, který si své království začal podmaňovat se žalostným torzem otrhanců, i bývalým knězem, který se postavil mocné církvi, a i přesto umírá jako korunovaný král Norska a zakladatel vlastní dynastie.

I když *Sáze o Sverrim* nelze upřít snahu o objektivitu, motivace vzniku první části pramene (tzv. *Grýla*) je nezpochybnitelná. Vznikla v Norsku za života samozvaného krále a pod jeho dohledem. Sverri potřeboval tento nástroj legitimizace, aby ospravedlnil své kroky na cestě k trůnu a odlišil se tak od ostatních uzurpátorů, kterým přála neklidná doba občanských válek. Prohlásil se za nemanželského potomka zesnulého krále, což nebyl nijak výjimečný krok. Svůj právoplatný nárok potvrdil četnými vítězstvími, ale patrně si uvědomoval, že pero je někdy silnější nežli meč, a tak se rozhodl, po odstranění svého hlavního rivala (Magnús V. Erlingsson) využít pro ospravedlnění svých činů nový nástroj. Není jasné, proč se k sepsání ságy propůjčil opat Karl Jónsson. Mohla mu imponovat Sverriho nabídka ke spolupráci, nebo jen hledal nový literární námět. Ságy slavného Olafa Tryggvasona a svatého Olafa Haraldssona již na Islandu zpracovávali Karlovi benediktinští bratři a Sverriho závrtná životní dráha rozhodně stála za pozornost.

Je *Sága o Sverrim* propagandou, nebo apologií samozvaného krále? Mohli bychom říci, že je obojím. Sverri byl nemanželským potomkem, k němuž se otec za svého života nepřihlásil, a i přesto se opovážil vztáhnout ruku po norské královské koruně. Apologie zde tedy byla na místě. Postavil se do čela březonohých, jedné z mnoha frakcí vzdorujících pomazanému panovníkovi, a rozpoutal tak skutečnou občanskou válku. I zde je řádná apologie na místě. A Sverri ji čtenářům nabízí v nejrůznějších formách: je nemanželským synem krále, což dokazuje matčina zповěď v Římě i papežova výzva k odhalení pravdy. Snad i sám Sverri cítil nepřesvědčivost těchto pasáží, sága tedy plynu- le přechází od pochybné obrany v propagandu a své nároky demonstruje hagiografickými motivy (boží sny, znamení, zázraky). Ten, jehož si vyvolil Bůh, nepotřebuje pádnější omluvy, jeho jednání dostatečně legitimizuje přízeň Nejvyššího. Za hagiografickými motivy v sáze můžeme spatřovat vliv vznikajících děl o Olafu Tryggvasonovi a Olafu Haraldssonovi, s nimiž musel být Karl Jónsson obeznámen, ale zároveň si musíme uvědomit, jakou důležitost musel Sverri tomuto ospravedlnění sám přikládat. Jeho právní nároky – dědictví po otci – byly diskutabilní a v očích čtenářů značně nepřesvědčivé. Ov-

šem zpochybnit vítězovy argumenty, za jeho úspěšnými činy stojí sám Bůh, nemohly být brány středověkým čtenářem na lehkou váhu.

Lavírování mezi propagandou a apologií naznačuje i ambivalentní postoj ságy ke králi Magnúsovi V. Erlingssonovi. Na jedné straně si autor ságy proti sobě nechce popudit čtenáře, zmiňuje se tedy o jeho oblíbě u poddaných a neupírá mu respekt.⁸⁵ Přiznává, že březonohými je zpočátku opovrhováno jako tlupou obyčejných hrdlořezů bez vůdce, narušujících královský pořádek. Na straně druhé však zdůrazňuje Magnúsovy nedostatečné nároky na trůn, neboť nebyl synem, ale pouze vnukem krále, a neváhá vnucovat čtenáři představu, že se Sverriho rival v touze po vítězství spolčil s čarodějnicí, aby mu pomohla zvrátit výsledek bitvy.

Zcela překvapivá je absence jednoho důležitého argumentu, který ale Sverri proti Magnúsovi v sáze nevyužívá: patriotismu.⁸⁶ Magnúsova strana byla díky příbuzenským vazbám spojena s dánskou korunou a jarl Erling neváhal v bojích o korunu přislíbit Dánsku výměnou za synovu podporu strategicky důležitou oblast Víku. I když tento závazek Magnúsova otce nebyl později naplněn, autor ságy toto ohrožení Norska vnějším nepřítelem a příchod zachránce dostatečně nevyužívá ve Sverriho prospěch. Považoval jej za příliš slabý politický argument? Současníky by patrně nepřesvědčil, ale mohl být akceptován pozdějšími generacemi.

Ať již za Sverriho úspěchy stálo jeho cílevědomé úsilí, které on sám považoval za dostatečně pádný argument k obhájení vlastních činů, příhodná doba přející vojenským dobrodruhům či potřeba obyvatel norského království nastolit po vleklých bojích o trůn mír a konsolidovat zemi pod vládou silného krále, byť s diskutabilními nároky na korunu, *Sága o Sverrim* je jednoznačně ojedinělým pramenem. Pramenem lavírujícím mezi částečnou autobiografií ovlivněnou oblíbenými královskými ságami i otevřenou propagandou samozvaného panovníka, který se rozhodl legitimizovat svou vládu nejen vojenskými úspěchy, ale i vlastním životopisem.

⁸⁵ MAGNÚSSON, F.: c. d., kap. 98.

⁸⁶ BAGGE, S.: *Gang Leader*, s. 29.

RESUMÉ

SÁGA O KRÁLI SVERRIM, ANEB DĚJINY PÍŠÍ VÍTĚZOVÉ

Studie se zabývá ságou věnovanou králi Sverrimu I. Sigurðarsonovi, jednomu z nejvýznamnějších vrcholně středověkých panovníků Norska. Jedná se o unikátní pramen, který vznikl na objednávku samozvance, jenž se z bývalého kněze díky svému vojenskému umu dopracoval k norské koruně a stal se zakladatelem dynastie nesoucí jeho jméno. *Sága o Sverrim*, především její první část, která vznikla za života hlavního hrdiny, je podrobena kritickému zhodnocení. Příspěvek se zaměřuje především na argumenty využívané autorem k propagaci či obhajobě Sverriho činů. Příspěvek si klade otázky, do jaké míry můžeme tento narativní pramen považovat za objektivní (auto) biografii a zda argumenty krále Sverriho, jimiž obhajuje své právo na korunu, mohly přesvědčit středověkého čtenáře o oprávněnosti jeho činů.

Klíčová slova: středověk, sága, Sverri, Norsko, propaganda

SUMMARY

THE SAGA OF KING SVERRI OR HISTORY IS WRITTEN BY THE VICTORS

This study deals with the saga dedicated to King Sverre Sigurdsson, one of the most significant Norwegian rulers in the High Middle Ages. It is a unique source which was written in the order of the vanquisher, who, though originally a priest, obtained the Norwegian crown thanks to his military skills and became a founder of the dynasty bearing his name. *Sverris saga*, especially its first part that was created during the main protagonist's life, is critically examined. First and foremost, the article aims at arguments used by the author for propaganda or defence of Sverre's acts. The study attempts to answer whether it is possible to consider this narrative source to be an objective (auto)biography and whether King Sverre's arguments, which he employed to defend his title to the throne, could persuade a medieval reader about the rightfulness of his acts.

Keywords: Middle Ages, saga, Sverri, Norway, propaganda

Translated by Mgr. Hana Ferencová

Mgr. Lenka Doová, Ph.D.
Historický ústav
Filozofická fakulta
Univerzita Hradec Králové
Náměstí Svobody 331
500 02 Hradec Králové
Česká republika
e-mail: lenka.do@centrum.cz